

Наукові інтереси: впровадження результатів наукового дослідження «методологія використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти» (2021-2023).

КОВАЛЕНКО Валентина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу хмаро орієнтованих систем і штучного інтелекту в освіті Інституту цифровізації освіти НАПН України.

Наукові інтереси: впровадження результатів наукового дослідження «методологія використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти» (2021-2023).

ТУКАЛО Сергій Миколайович – кандидат педагогічних наук, молодший науковий співробітник відділу хмаро орієнтованих систем і штучного інтелекту в освіті Інституту цифровізації освіти НАПН України.

Наукові інтереси: впровадження результатів наукового дослідження «методологія використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти» (2021-2023).

ШИШКІНА Марія Павлівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу хмаро орієнтованих систем і штучного інтелекту в освіті Інституту цифровізації освіти НАПН України.

Наукові інтереси: впровадження результатів наукового дослідження «методологія використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти» (2021-2023).

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BRUIAKA Alina Vitaliyvna – Junior Researcher of the Department of Cloud-Oriented Systems and Artificial Intelligence in Education of Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.

Scientific interests: implementation of the research results "methodology of using cloud-based open science systems in educational institutions" (2021-2023).

KOVALENKO Valentyna Volodymyrivna – PhD (in Pedagogics), Senior Researcher, Leading Researcher of the Department of Cloud-Oriented Systems and Artificial Intelligence in Education of Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.

Scientific interests: implementation of the research results "methodology of using cloud-based open science systems in educational institutions" (2021-2023).

TUKALO Serhii Mykolayovych – PhD (in Pedagogics), Junior Researcher of the Department of Cloud-Oriented Systems and Artificial Intelligence in Education of Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.

Scientific interests: implementation of the research results "methodology of using cloud-based open science systems in educational institutions" (2021-2023).

SHYSHKINA Mariya Pavlovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Cloud-Oriented Systems and Artificial Intelligence in Education of Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.

Scientific interests: implementation of the research results "methodology of using cloud-based open science systems in educational institutions" (2021-2023).

Стаття надійшла до редакції 16.01.2025 р.

УДК 316.472.47+061.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-217-100-103

ДВОРСЬКА Альона Олегівна –

аспірант Української державної льотної академії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9920-8738>

e-mail: alyonadvorskaya96@gmail.com

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається волонтерська діяльність як чинник формування громадянської культури. Волонтерство – глобальний соціальний феномен сучасності. Дослідження цього феномену показують, що в більшості країн світу волонтери (добровольці) надають допомогу у ліквідації наслідків техногенних трагедій, різних катастроф, допомагають людям, які потрапили у складну життєву ситуацію. Ці явища продовжують мати місце, оскільки не припиняються війни, різні природні катаклізми набувають глобального характеру, відбувається подальше розширення населення: незважаючи на гуманізацію сучасної цивілізації.

Саме в молодому віці у людини найбільш гостро стоїть питання та потреба у формуванні та зміцненні життєвих цінностей та орієнтирів, прагнення знайти та сформувані своє ставлення до цих цінностей. Підвищується усвідомлений інтерес до таких понять, як обов'язок, справедливість та солідарність. Дослідники констатують зниження цінності моральних норм поведінки, понять обов'язку й честі молодого покоління, але водночас зростає значимість таких рис особистості, як самостійність, незалежність, самоповага, прагнення самоусвідомлення своїх прав і свободи.

Проблема формування та становлення громадянської активності в умовах сучасних демократичних політичних систем залежить від різних груп факторів: внутрішні фактори (чинники, які залежать від характеристик особистості); зовнішні фактори (чинники, що відбивають невід'ємні характеристики сучасного суспільства).

Сукупність, взаємодія та взаємозалежність цих груп факторів становлення громадянської активності сприяють формуванню та розвитку вільного суспільства демократичного типу, підвищенню його якісного рівня. Це передбачає невід'ємність якостей, що формують сутність громадянина. Тільки в цьому випадку ми можемо повною мірою говорити про громадянську культуру як особисту позицію громадянина, а не результат маніпуляцій ззовні. Суспільство нового типу вимагає появи громадянина сильною, самостійного, грамотного та самоорганізованого, того, на якому ґрунтується майбутнє демократії.

Ключові слова: волонтерська діяльність, громадянська культура, суспільство, соціальна активність, держава.

DVORSKA Alyona Olegivna –

Postgraduate Student at the Ukrainian State Flight Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9920-8738>

e-mail: alyonadvorskaya96@gmail.com

VOLUNTEER ACTIVITY AS A FACTOR IN FORMING CIVIC CULTURE

The article examines volunteer activity as a factor in forming civic culture. Volunteering is a global social phenomenon of modern times. Studies of this phenomenon show that in most countries of the world volunteers (volunteers) provide assistance in eliminating the consequences of man-made tragedies, various catastrophes, help people who find themselves in difficult life situations. These phenomena continue to occur, as wars do not stop, various natural disasters are becoming global, and further stratification of the population occurs: despite the humanization of modern civilization.

It is at a young age that a person is most acutely faced with the question and need to form and strengthen life values and guidelines, the desire to find and form one's attitude to these values. The conscious interest in such concepts as duty, justice and solidarity increases. Researchers note a decrease in the value of moral norms of behavior, concepts of duty and honor of the younger generation, but at the same time the importance of such personality traits as independence, self-respect, the desire for self-awareness of one's rights and freedoms is increasing.

The problem of the formation and establishment of civic activity in the conditions of modern democratic political systems depends on various groups of factors: internal factors (factors that depend on the characteristics of the individual); external factors (factors that reflect the inherent characteristics of modern society).

The totality, interaction and interdependence of these groups of factors of the formation of civic activity contribute to the formation and development of a free democratic society, increasing its qualitative level. This implies the indispensability of the qualities that form the essence of a citizen. Only in this case can we fully speak of civic culture as a personal position of a citizen, and not the result of manipulations from the outside. A new type of society requires the emergence of a strong, independent, literate and self-organized citizen, the one on whom the future of democracy is based.

Key words: *volunteering, civic culture, society, social activism, state.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Волонтерство є досить поширеною практикою у сучасних суспільствах. У багатьох країнах воно інтегроване практично у всі сфери життя. Держави надають всебічну підтримку волонтерству, ухвалюючи законодавчі акти, створюючи систему державних добровільних центрів та волонтерських програм [4].

Найвищим щаблем розвитку демократичної правової держави є громадянське суспільство. Наукова полеміка навколо поняття громадянського суспільства ще далека від завершення. Її характер залежно від соціально-економічного рівня розвитку тієї чи іншої країни носить або академічний, або гострий суспільно-політичний настрій. Прикладом останнього є повідомлення вітчизняних засобів масової інформації про порушення прав і свобод громадян, протестні виступи громадян проти непопулярних заходів чи намірів владних структур, які пов'язуються з поняттям громадянського суспільства та його взаємодією з державою. Однак слід підкреслити, що зміст цього поняття набагато ширший.

У зв'язку з цим основним завданням формування громадянської культури стає підвищення соціальної активності громадян, пошук нових форм взаємодії між суспільством і владою. Соціальна активність як особливий вид діяльності, спрямований на отримання та перетворення здобутого досвіду участі в різних колективних практиках з метою позитивної трансформації соціального середовища, представлена різними видами: освітньо-розвивальним, соціально-економічним, цивільно-патріотичним, радикально-протестним, духовно-релігійним тощо. Серед них особливе місце посідає альтруїстичний вид соціальної активності, який пов'язаний з безкорисною допомогою людям у різних соціальних сферах [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У доробках вітчизняних науковців обґрунтовано роль волонтерства у теоретичному і практичному вимірі та показано особливості волонтерської діяльності (О. Балдинюк, І. Зверева, А. Зінченко, А. Капська, Л. Коваль, Н. Коляда, О. Кравченко, Г. Лактіонова, Т. Лях, Н. Поліщук, Л. Романкова, С. Савченко,

І. Чайка, С. Толстоухов, С. Харченко, О. Яременко та ін.).

Мета нашого дослідження є висвітлення волонтерської діяльності як чинника формування громадянської культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших факторів становлення демократичної правової держави є розвиток громадянського суспільства, основу якого становить свідому добровільну участь громадян у суспільному житті країни. У практичному вимірі це означає, що рівень розвитку громадянського суспільства, зміцнення громадянськості, подолання бідності та вирішення численних соціальних проблем безпосередньо залежить від ступеня залученості громадян до суспільно-корисної діяльності на добровільних засадах (добровольчу діяльність) [1].

Значну частину молоді волонтерська діяльність приваблює можливістю закордонних поїздок, які також є нерідкими в такому специфічному занятті. А коли така нагода зникає, зникає й зацікавленість, стимул до роботи. До того ж, волонтерська діяльність не оплачується, за ідею працюють небагато, саме тому молоді юнаки та дівчата насамперед намагаються отримати задоволення від спілкування, поїздок у табори, на відпочинок за кордон. Тим не менш, ставлення до волонтерської діяльності неоднозначне: поряд з високою оцінкою її значущості та гуманістичної спрямованості, багато молодих говорять про короткочасність та малу ефективність такої діяльності, її психологічну складність та відсутність достатньої мотивації для повноцінного включення до волонтерства [2].

Добровільна праця дозволяє молодій людині, не «ламаючи» своє життя, доповнити її дуже значною частиною – реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності за те, що відбувається.

Волонтерство надає можливість набути соціального досвіду, отримати рекомендації для подальшого просування та кар'єрного зростання. Відсутність жорсткої ієрархії у структурі управління волонтерською діяльністю дозволяє проявити лідерські якості не лише на рівні

керівництва організацією чи окремим проектом, а й на рівні конкретних виконавців [3].

Деякі волонтери отримують можливість згодом реалізувати свої авторські соціальні проекти. За останні кілька років завдяки спільним суспільно державним зусиллям сформовано основи державної політики щодо сприяння розвитку та підтримці волонтерства. Волонтерство сприймається як найважливіший ресурс розвитку суспільства.

Немаловажну роль у питанні формування громадянської культури молоді відіграють мотиви, які спонукають громадян почати займатися волонтерством та займатися ним протягом певного часу. Мотивація – складний соціально-психологічний, емоційний і вольовий акт, що передбачає вибір та прийняття рішень, аналіз та оцінку альтернатив [5].

Серед усіх можливих мотивів волонтерської діяльності, найбільш значущими, превалюючими в порядку зменшення значущості є: допомога людям, причетність до легендарної події, прагнення бути необхідним, особистісне зростання та можливість творчої реалізації та подорожей та професійного розвитку. Для спортивних волонтерів більш характерна потреба в матеріальному стимулюванні, причетності до легендарної події та подорожей.

Багато експертів виділяють два типи мотивів громадянської активності молоді:

- прагматичні мотиви (впливом громадських інститутів, можна поліпшити своє власне становище);
- ідеологічні мотиви (володіючи ідеєю, прагнеш будь-яким способом її вирішити) [8].

Велику роль у питанні формування громадянської культури молоді відіграє такий чинник, як потреба. Необхідно створити таке середовище, щоб дати зрозуміти молоді, що суспільству потрібна саме цивільно-активна позиція. Це, у свою чергу, сприятиме професійному та особистісному зростанню, а також успішній соціальній мобільності. У таких умовах у громадянина виникає потреба у придбанні певного набору необхідних навичок, умінь та знань, які гарантують просування його статусу.

Останнім фактором формування громадянської культури молодих людей, без якого решта не мають ваги, є інтерес. Дана форма сприяє більш повному та глибокому відображенню дійсності та знайомству з новими фактами, спонукає до діяльності та активізує особистість. Тому дуже важливо використовувати цю якість та розвивати її [6].

У сучасному світі волонтерство – одна з основних форм вираження громадянської та соціальної активності громадян, особливо молоді. Безумовно, поняття громадянської активності є багатограним і викликає інтерес дослідників у різних галузях науки. Тому, як нам здається, його варто вивчати з погляду як політико-соціального, так і соціокультурного підходів у їхній нерозривній взаємодії. У науковому співтоваристві громадянську активність прийнято розуміти як особливий тип соціальної інтеграції, що ґрунтується на солідарності незалежних вільних особистостей, пов'язаних колективними зобов'я-

заннями з іншими індивідами. Ця взаємодія та взаємозв'язок утворює особливу сферу існування особистостей, засновану на принципах довіри, поваги до інших, солідарності та справедливості, рівності, єдності. Такий комплексний і багатограний феномен як громадянська культура у процесі становлення та розвитку зазнає впливу безлічі факторів різного характеру. Серед таких факторів можна виділити вплив засобів масової інформації, поточні політичні, соціально-економічні ситуації в країні, більш локальні фактори, такі як атмосфера та середовище в сім'ї, школі та ЗВО [7].

Сукупність, взаємодія та взаємозалежність цих груп факторів становлення громадянської культури сприяють формуванню та розвитку вільного суспільства демократичного типу, підвищенню його якісного рівня. Нині діють нові форми, практики громадянської культури. Хоча держава все більше уваги приділяє громадським організаціям третього сектора, удосконалюється законодавча та ресурсна база для забезпечення їхньої діяльності, ситуація залишається далекою від ідеалу, особливо у питанні інформаційної та фінансової підтримки.

У нинішніх умовах існування волонтерства стало необхідною справою для кожного небайдужого представника суспільства. Адже військовослужбовці і цивільне населення країни здебільшого потребують не лише співпереживання, співчуття, а саме благодійності, психологічної та правової підтримки. Залучення молоді до волонтерства – це спосіб пробудження емпатійності до кожного члена суспільства, бажання прийти на допомогу, а найголовніше – здатність допомагати. І при цьому бути емоційно- і стресостійким [2].

Волонтерська діяльність є непоодиноким явищем у сучасному суспільстві. Беззаперечним стає те, що в розвинених країнах волонтерський рух є більш поширеним. На сьогодні ми бачимо скільки країн не лише на рівні державних установ, але й окремих громадян відгукнулися на біль і страждання українського народу. В умовах сьогодення у світі загалом і в Україні зокрема волонтерство продовжує своє існування, оскільки є вимогою часу і потребою суспільства [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Будь-яка добровольча робота, що реалізується та здійснюється за допомогою засобів та форм соціально-культурної діяльності, має бути спрямована на збільшення інтенсивності громадянської активності в суспільстві. До того ж, з кожним днем найефективнішими стають стимули, спрямовані на прагнення молодої людини підготувати себе до активної участі в житті суспільства. Таке прагнення вимагає засвоєння певного набору навичок та умінь, підвищення різних типів культури. Таку можливість забезпечує повною мірою волонтерська діяльність.

Волонтерська діяльність сприяє зміні світогляду самих людей і тих, хто поруч, і приносить користь як державі, так і самим волонтерам. Незаперечним є той факт, що розвиток волонтерства серед молоді, а саме серед студентів, створює всі умови для більш повного використання

творчого потенціалу молоді. Бути волонтером сьогодні – значить відкрито заявляти про свою готовність допомагати тим, хто потребує соціального захисту, проявляти ініціативу, прагнути саморозвитку та самовдосконалення, значить бути особистістю моральною, духовно багатую, внутрішньо вільною, вміє бути щасливою і нести щастя і добро іншим людям, значить бути гідним громадянином та патріотом своєї країни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Біда О. А., Чичук А. П., Сироєжко О. В. Волонтерська діяльність як соціально-педагогічний феномен соціального становлення особистості. Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія. 2021. 14(3). С. 164–171.
2. Біда О., Орос І., Чичук А. Зміст громадянської відповідальності особистості у системі виховної роботи освітнього закладу. наукові записки. Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2023. 75. С. 44-49.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Психологічні особливості волонтерської діяльності у сучасній Україні: мотиваційний аспект. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки. 2015. 2 (15). С. 40–46.
4. Козубовська І.В., Козубовський Р.В., Милян Ж.І. (2022). Залучення майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до волонтерської діяльності (методичні рекомендації). Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла». 2022. 34 с.
5. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Український соціум. 2016. 2(57). С. 25–40.
6. Поліщук Н.М. Формування здоров'я-збережувальної компетентності студентської молоді в процесі волонтерської діяльності. Інноватика у вихованні. Рівне: РДГУ. 2022. 116. С. 272–286.
7. Романкова Л. Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді. Вища освіта України. 2015. 4. С. 54–60.
8. Трубікова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2009. 7 (20). Ч. 2. С. 205–209.

REFERENCES

1. Bida, O. A., Chychuk, A. P., Syroyezhko, O. V. (2021). Volunteers'ka diyal'nist' yak sotsial'no-pedahohichnyy fenomen sotsial'noho stanovlennya osobystosti [Volunteering as a socio-pedagogical phenomenon of the social formation of the individual]. Humanitarni studiyi: pedahohika, psykholohiya, filosofiya. 14(3). S. 164–171.
2. Bida, O., Oros, I., Chychuk, A. (2023). Zmist hromadyans'koyi vidpovidal'nosti osobystosti u systemi

vykhovnoyi roboty osvith'oho zakladu [The content of the civic responsibility of the individual in the system of educational work of an educational institution]. Naukovi zapysky. Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: pedahohika i psykholohiya. 75. S. 44-49.

3. Zlyvkov, V. L., Lukoms'ka, S. O. (2015). Psykholohichni osoblyvosti volon ters'koyi diyal'nosti u suchasniy Ukraini: motyvatsiynnyy aspekt [Psychological features of volunteering in modern Ukraine: motivational aspect]. Naukovyy visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Psykholohichni nauky. 2 (15). S. 40–46.
4. Kozubovs'ka, I.V., Kozubovs'kyu, R.V., Mylyan, ZH.I. (2022). Zaluchennya maybutnikh fakhivtsiv sotsial'no-pedahohichnoyi sfery do volonters'koyi diyal'nosti (metodychni rekomendatsiyi) [Involvement of future specialists in the social and pedagogical sphere in volunteer activities (methodological recommendations)]. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla». 34 s.
5. Pan'kova, O.V., Kasperovych, O.YU, Ishchenko, O.V. (2016). Rozvytok volonters'koyi diyal'nosti v Ukraini yak proyav aktyvizatsiyi sotsial'nykh resursiv hromadyans'koho suspil'stva: spetsyfika, problemy ta perspektyvy [Development of volunteer activities in Ukraine as a manifestation of activation of social resources of civil society: specifics, problems and prospects]. Ukrainys'kyy sotsium. 2(57). S. 25–40.
6. Polishchuk, N.M. (2022). Formuvannya zdorovyazberezhuval'noyi kompetentno sti studens'koyi molodi v protsesi volonters'koyi diyal'nosti [Formation of health-preserving competence of student youth in the process of volunteer activities]. Innovatyka u vykhovanni. Rivne: RDHU. 116. S. 272–286.
7. Romankova, L. (2015). Volonters'ka diyal'nist' yak skladova formuvannya moral'nykh tsinnostey student-s'koyi molodi [Volunteer activities as a component of the formation of moral values of student youth]. Vyshcha osvita Ukrainy. 4. S. 54–60.
8. Trubnikova, O. A. (2009). Volonterstvo yak forma sotsial'noyi aktyvnosti osobystosti [Volunteering as a form of social activity of the individual]. Aktual'ni problemy psykholohiyi. Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy. 7 (20). CH. 2. S. 205–209.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДВОРСЬКА Альона Олегівна – аспірант Української державної льотної академії.

Наукові інтереси: волонтерська діяльність як чинник формування громадянської культури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DVORSKA Alyona Olegivna – Postgraduate Student at the Ukrainian State Flight Academy.

Scientific interests: volunteer activity as a factor in forming civic culture.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2025 р.